

Om boken

VET DU HVOR HØYDEN I BERGEN LIGGER? Flere Høyder, sier du. Langt ifra. Det finnes bare ett eneste sted i Bergen som har rett til å kalle seg Høyden. Eller Hødden. Riktignok strides leg og lærd om hvor Hødde-grensene går, men det er en annen sak. I følge Bergen Byleksikon strekker området seg fra Gutenbergsveien til Persenbakken og strøket omkring Christinegård.

Høydefolket selv har en annen mening og jentene og guttene som står i Idrettslaget Varegg har i alle fall sin versjon. Følger du Ladegårdsgaten i en linje nordover fra Rothaugskomplekset, ned på sørsiden av Lasarettet – der Mulelven tidligere gikk – via Øvre Sandviksvei, Tartargaten, Breistølsveien og igjen til Ladegårdsgaten, så har du vært rundt Høyden.

De eldste Høydeboerne er født på Lasarettet, har vokst opp med Fløyen i ryggen og byen foran sine føtter. De har gått på skole på Rothaugen, som kneiser som en kongsgård med utsikt til alt som kommer sjøverts inn mot byen, det være seg fra nord eller syd, eller de har gått på Sandviken eller Krohnengen.

Denne boken er skrevet av og om Høydefolket. Den gir et streifbilde av en del av deres historie de siste femti årene. Skjønt egentlig forteller den om et tidsspenn som er lengre enn det. Den forteller om små gutteklubber som startet i kjellerlokaler, om to større idrettsklubber som fant ut at det var bedre å trekke sammen enn å stå på hver sin side av gaten og briske seg. Den forteller om et samhold i en tid de som vokser opp i Høyden i dag har vanskelig for å sette seg inn i.

Kort sagt forteller den historien til Idrettslaget Varegg, hva Varegg har betydd og fremdeles betyr for samhold og utvikling i et strøk i en by, og om tiden da laget grodde fram, hvordan det vokste til å få et fotballag i Norgestoppen og hvordan livet arter seg for det i dag.

Den forteller også litt om hvordan idretten vokste til å bli en folkebevegelse her i landet.

Livet i Høyden

MELLOMKRIGSTIDEN VAR VANSKELIG FOR BERGEN. I første del av tiåret mellom 1930 og 1940 sto nesten alt i stampe i byens næringsliv. Køene på arbeidskontoret var lange, avisene fortalte om konkurser og avviklinger; industribedrifter, handelshus og rederier kjempet for å overleve. Ikke slik å forstå at Bergen var alene om krisen, men her var den dypere og varte lenger enn i andre norske byer.

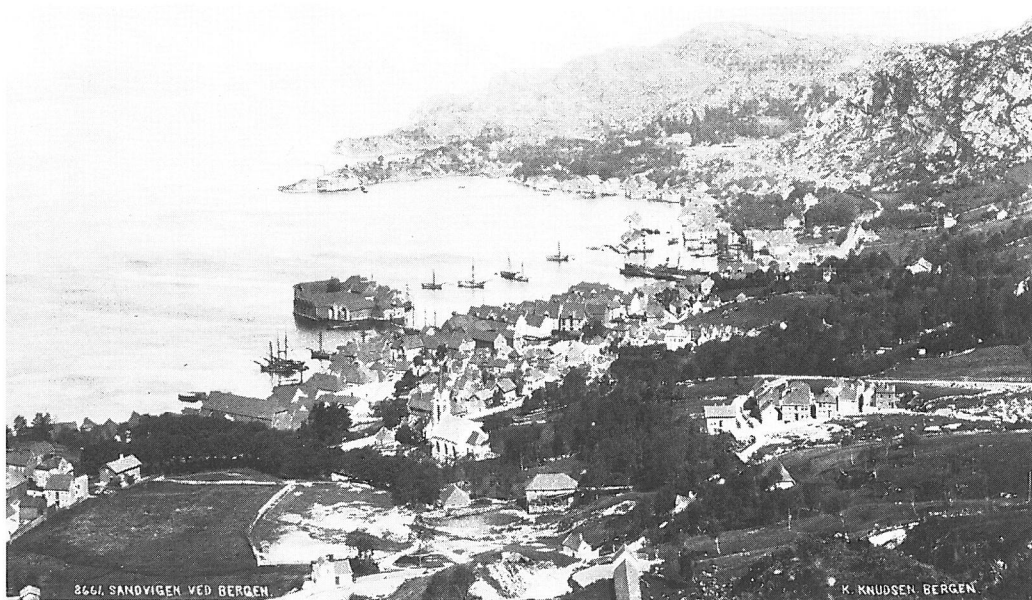
Av slikt blir det politiske motsetninger, og i det tett befolkede Høyden var meningene sterke og kjeften skarp. De politiske skillene gikk mellom hus, i gater.

Unger var det eneste det var nok av i de små trehus-leilighetene, selv om boligforholdene i vårt århundre riktignok jevnt over har vært mye bedre enn de var i slutten av forrige. Den gang var svært mange leiligheter fuktige og mørke. Barn, både gutter og jenter kunne ligge i samme rom som foreldrene til de var over tredve år. Mange steder lå til og med losjerende kvinner og menn ikke bare i samme rom, men til og med ofte i samme rom som ektefolkene. Og værelsene var små.

Men rundt århundreskiftet kom det fart i boligbyggingen, ikke minst i Høyden, der både kommunen og private engasjerte seg. Leilighetene var fremdeles forholdsvis små, men de hadde gjennomgående flere rom enn før og det bodde færre i hvert av dem.

Uansett boforhold eller sosiale forhold – det ser ut til at folk i Høyden aldri har manglet identitetsfølelse. Om de var bergensere? Hvis det er riktig, ordet om at bergensere er satt sammen av ulike sorter reservedeler, så var de bergensere så gode som noen, innflyttere som mange av dem var.

CHRISTIAN KOREN WIBERG skriver i sin bok «By og Brygge» i det første tiår av dette århundret, at invasjonen fra landdistriktene, som han kalte det, og da nærmest fra «Overlandet og Søndfjord», etter hans mening endret byen fra det gamle, typiske Bergen og til noe annet, noe som ikke riktig hadde funnet sin form. I Ber-

gen kom innflyttingen plutselig. Det ble avstand mellom en gammel bykultur og en fersk og mindre bondekultur, noe som ofte ga støtet til bitterhet fra begge sider, mente WİBERG, og trøstet seg med at det nok ville jevne seg ut om noen generasjoner.

En del av invasjonen som WİBERG stilte seg tvilende til, slo seg ned i Høyden. Et eksempel fra Mulen i 1875 er trolig nokså representativt for resten av strøkene her. Av såkalte hovedpersoner kom fire fra Bergen, fire fra Sogn, fire fra Nordhordland, tre fra Nordfjord, tre fra Rogaland, to fra Fana, to fra Voss/Samnanger, en fra Sunnhordland og hele tolv fra Sunnfjord. Fire personer kom fra «andre» steder, hvilket vel kan bety at de var flyttet hit fra andre steder i landet, eventuelt fra utlandet.

I den tid vi skal konsentrere oss om var møllene langs Mulelven for lengst historie. Det samme var forresten også selve «Mühlelven», som de tyske møllerne kalte den. Den var temmet og lagt i rør. Skjønt helt temmet var den ikke. Etter at den ble lagt i rør mot slutten av forrige århundre viste den krefter i desember 1936. Etter lang tid med kraftig nedbør ble kanalen under Fjellveien stoppet til. Men vannet skulle fram, banet seg ny vei og rev med seg grus og stein på sin ferd mot sjøen. Halve Mulebanen raste ut, gatene ble forvandlet til dype kraterer, hus ble fylt med vann, grus og jord. Telefonkabler, lys- og gassledninger røk.

Historie var også bleikeklassene, markene der madammene

Fra Breistølen mot Sandviken ca 1883. Bebyggelsen i Mulen er samlet i en liten grend ved Mulelven. Lenger nede ved «Hamrane», ligger to av møllene, og så Sandvikskirken, innviet i 1881. Litt til høyre skimter vi Persenbakkens gårdsbygninger mellom trærne. I forgrunnen madam Larsens lille hus og nedre del av Breistølsbanen. Meyermarken er fremdeles ubebygget. Epidemilasarettet, den senere fødestuen, ble først ferdig i 1891. Bebyggelsen helt til venstre på bildet ligger i Ladegårdsgaten.

Foto: K. Knudsen,
Historisk Museum, Bergen

la klesvasken til bleking etter at den først var kokt i store jerngryter og deretter skylt i elven.

Men Lasarettet lå der, sykehuset som ble tatt i bruk i 1890, til å begynne med som epidemilasarett, senere som sykehus for kvinner med veneriske sykdommer og deretter som fødeklinikk i noen perioder til det i 1974 ble sykehjem. Det ble for øvrig revet i 1982 for å gi plass for Ladegården sykehjem, som Vareggs Gubbelag og Vareggs Vel i dag har en sterk og hyggelig tilknytning til.

I 1832 ble familien Meyer eier av Ladegården, som opprinnelig strakte seg fra Mulelven i nord til Stølen i sør, fra Fløyfjellet i øst til Skuteviken og Sverresborg i vest. Da OTTO MEYER kjøpte eiendommen var store deler av den allerede utparsellert til boligformål. Nå ble et område som ble kalt Lille Ladegården utskilt og solgt til vognmann HANS PEERSEN BERGE. I 1871 ble eiendommen skjøttet over til salig HANS PEERSENS dattersønn, HANS MARTIN MATHISEN og området fikk betegnelsen Mathismarken.

Etter at OTTO MEYER hadde overtatt Ladegården, ble gårdens marker hetende Meyermarkene. De øvre delene ble regulert i 1877 med tanke på bebyggelse, og samtidig testamenterte den fremsynte OTTO MEYER et ni mål stort område til lekeplass. Den ble delvis opparbeidet og planert for kommunale midler i årene 1909 til 1911. «Rennebanen» kalte folk den. Her rente ungene på krøbbe fra Typebyen, ned forbi Lasarettet til en forstøtnings-

Utsikt fra Ladegården ca 1900 mot Meyermarken, Mathismarken og Breistølen.

Ukjent fotograf, Jo GJERSTADS samling.

mur langs Kirkegaten, så til venstre med stans under Mareminehollet, hullet der salig LUDVIG HOLBERG forteller at studenten NIELS KLIM startet sin ufrivillige reise til jordens indre.

Rennebanen og lekeplassen forsvant etter bergensbrannen i januar 1916, da mer enn tre tusen mennesker ble husløse. Bolignød var det allerede i byen og derfor ble det, som en nødløsning, bygget en rekke midlertidige brakker på ledige kommunale tomter, og altså også her. Midlertidigheten skulle vare i nesten sytti år, og i alle disse årene gikk diskusjonens bølger høyt om hva tomten egentlig skulle brukes til.

Brakkene ble stående til 1984. Beboerne i strøket ønsket det samme som OTTO MEYER i sin tid hadde gitt uttrykk for i testamentet. De ville ha lekeplass og fritidspark på Meyermarken. I 1988 ble tomten omskapt til Meyerparken, ikke minst etter initiativ fra foreningen Høddens Venner.

STRØKET

STØRSTEDELEN AV BEBYGGELSEN I HØYDEN vokste fram i årene fra 1878 og frem mot 1924. Kvartal og gater på den øvre delen av Meyermarkene ble anlagt etter rutenettprinsippet. I lengderetningen går fire forholdsvis slake nord-sydgående gater. Vinkelrett på dem fem tverrgater. Husrekkene i hvert kvartal er doble. Når gatene ble brede og kvartalene små var det på grunn av brannfaren og det bratte terrenget.

Hvem de ble kalt opp etter, gatene? Kjente menn fra byens historie, selvfølgelig, men en av dem faktisk også etter en båt. Tartargaten, som strekker seg fra Breistølsveien til Øvre Sandviksvei, har fått navn etter den britiske fregatten Tartar, som 16. mai 1808 kom i kamp med en bergensk roflotilje ved Alvøen og ble tvunget til å vende.

Absalon Beyers gate er en blindvei som strekker seg nordover fra Breistølsveien til Meyermarken. Den er oppkalt etter ABSALON PEDERSSØN BEYER, lektor ved Latinskolen i 1553 og slottsprest på Bergenhus tre år senere. Det var han som var gift med ANNE PEDERSDOTTER, som ble brent på Nordnes i 1590, femten år etter salig ABSALONS død.

Gebles Pedersens gate, som går fra krysset Krohnengsgaten – Breistølsveien til Martin Vahls gate, er oppkalt etter nordlendingen GEBLE PEDERSSØN. Han var kannik og prest i Mariakirken fra 1518 og ble Bergens første protestantiske superintendent etter reformasjonen fra 1537.

Egedes gate går fra krysset Ladegårdsgaten – Øvre Sandviksvei til Sophus Pihls gate og har fått navn etter presten og misjonæren HANS POULSEN EGEDE, som drev handel, kolonisering og misjonsvirksomhet på Grønland.

Premierløytnant CHRISTIAN AUGUST BIELKE var leder av kanonbåtsflotiljen som kom i kamp med før nevnte fregatt Tartar. Løytnant Bjelkes gate går fra Geble Pedersens gate til Tartar-gaten.

FREDRIK CHRISTIAN HOLBERG ARENTZ skrev særlig om filosofi og matematikk. For øvrig var han en av de første som drev nedbørsmålinger og utga observasjoner om regnmengden i Bergen. Han ble æresprofessor i 1806. ARENTZ studerte i København og bodde deretter i utlandet i mange år. Han kom tilbake til Bergen i 1759 og ble lærer og senere rektor ved Katedralskolen. Hans gate går fra Edwardsens gate til Absalon Beyers gate.

Bergenseren MARTIN VAHL, hvis gate går østover fra Edwardsens gate, var professor i botanikk og direktør for den botaniske hage i København.

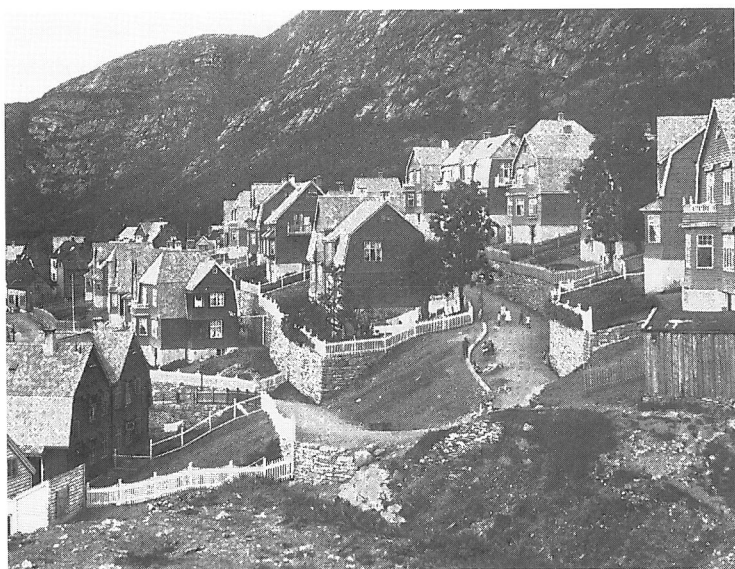
Fra Ladegårdsgaten til Absalon Beyers gate går Nils Hertzbergs gate. NIELS HERTZBERG var prost i Voss og i Hardanger og var stortingsrepresentant i 1814.

Blindveien Edwardsens gate går nordover fra Øvre Sandviksvei til Meyermarken. Den er oppkalt etter magister EDVARD EDVARSEN, som i 1663 ble viserektor ved Latinskolen. Han var en stor historisk forfatter, og hans historie om Bergen ble kilde for flere senere skrifter om byens historie.

Også Sophus Pihls gate er en blindvei, der den strekker seg oppover i høyden fra Øvre Sandviksvei. Navnet ble vedtatt i 1925. SOPHUS THEODOR PIHL, som den har fått navn etter, var en dansk skipssnekker som arbeidet i Laksevåg i tre år. I løpet av disse årene rakk han å organisere fjorten fagforeninger, stifte Den demokratiske Arbeiderforening og utgi ukeavisen «Arbeidervennen».

Blindveien Persenbakken, oppkalt etter vognmann HANS PEERSEN BERGE, stiger oppover fra Øvre Sandviksvei mot Fjellveien.

At en gate er oppkalt etter JOHANN GENSFLEISCH ZUM GUTENBERG, han som oppfant boktrykkerkunsten, er klart. Det var jo i gaten fra Persenbakken til Sophus Pihls gate typografene slo seg til med eget byggeselskap og reiste det som fremdeles kalles Typebyen, men gatestumpens offisielle navn er Gutenbergs vei.

Etter å ha dannet byens første byggeselskap, henvendte typografene seg til kommunen i 1910 med søknad om å få kjøpe rimelige tomter på Persenbakken. Denne var på det tidspunkt regulert til villabebyggelse, men med atskillig større tomter og en annen hustype for øye. Typografene søkte derfor om dispensasjon fra denne planen, og fikk etter harde nappetak i formannskapet tillatelse til å oppføre 44 tomannsboliger. Typebyen var et faktum.

Foto: SVANØE, Historisk Museum, Bergen

DET ULMER POLITISK

FJELLSIDEN OG SANDVIKEN var først og fremst arbeiderfamiliernes boligstrøk. Langt de fleste som bodde i Høyden tilhørte arbeiderklassen. Det var daglønnede og sjauere, steinarbeidere, renovasjonsarbeidere, laste- og lossearbeidere, bygningsarbeidere, håndverksarbeidere og sjøfolk. Rundt århundreskiftet var trangboddheten enorm og de sanitære forhold elendige. I toetasjes trehus kunne det bo både tyve og tredve mennesker, og de aller fleste arbeiderfamiliene hadde bare ett rom til disposisjon. Mennesker ble stuet sammen på kvisten, i kjelleren, i uthus og i bakbygninger.

Men i årene fram mot annen verdenskrig og i tiårene etter flyttet stadig flere, særlig unge mennesker, fra små og trangbodde leiligheter på ett værelse og ofte delt kjøkken og med kaggedo i bakgården, til moderne leiligheter i nyere bydeler.

Partimotsetningene i mellomkrigstidens Bergen er et innviklet emne. Til tross for klar økonomisk fremgang for de fleste grupper, demokratisering av undervisningsvesenet og innføring av allmenn stemmerett, økte motsetningene mellom samfunnsgruppene, noe som i stor grad henger sammen med utviklingen av klassesolidariteten. Arbeiderne organiserte seg i fagforeninger og politiske partier, og tok streikevåpenet i bruk for å bedre lønns- og arbeidsvilkårene. Arbeiderne i håndverk og industri gikk i spissen for denne organiseringsbølgen, men etter hvert fikk de følge av andre grupper. Blant annet sjøfolk, losse- og lastearbeidere

og kommunearbeidere organiserte seg, og dem var det mange av i Høyden. En rekke grupper som lønnsmessig lå på samme nivå som arbeiderne sto imidlertid fremmed overfor arbeider-solidariteten.

At SOPHUS PIHL har fått sin gate nettopp i Høyden er ingen tilfeldighet. Oppbyggingen av en sosialistisk arbeiderbevegelse i Bergen er nemlig uløselig knyttet til hans navn. Han var utvist fra Danmark på grunn av politisk virksomhet, og etter at han kom til Bergen våren 1885, klarte han på kort tid å reise en omfattende sosialistisk bevegelse blant arbeiderne her. Det var en bevegelse som ikke lot seg stanse. Ved kommunevalget i 1916 var Det Norske Arbeiderparti for første gang byens største politiske parti. Det varte ikke så lenge, riktignok. Det koster å gå over fra å være i opposisjon til å komme i posisjon.

Motsetningene på venstresiden økte i mellomkrigstiden. Arbeiderpartiet ble sprengt i 1923 og tre sosialistiske partier stilte til valg, Det Norske Arbeiderparti, Bergens socialdemokratiske Arbeiderparti og Norges Kommunistiske Parti. Kommunistene, som ved dette valget fikk 30,3 prosent av stemmene i Bergen, overtok avisen Arbeidet. Det tok fire år før DNA fikk en ny avis, Bergens Arbeiderblad.

Ifølge historikerne var ikke motsetningene så sterke i Bergen som de var i andre byer vi kan sammenligne den med, men de var sannelig sterke nok, og i Høyden fant man dem i rikt monn.

IDRETT FOR ALLE

ETTER HVERT SOM FLERE MENNESKER fikk det bedre økonomisk, oppdaget de også hvilken rekreasjonsmulighet som lå i idretten. Men ikke bare det. Den industrielle revolusjon førte til at selve arbeidet ikke lenger tilfredsstilte behovet for allsidig kroppslig aktivitet. «Bevegelsesudugelighet» kalte man resultatet av den ensidige arbeidsprosessen. Fra 1850 og utover fikk vi større industribedrifter også her i landet. Og samtidig begynte den organiserte idretten å vokse fram.

Seiling, og enda mer roing var en folkelig forlystelse her i byen i andre halvdel av forrige århundre. Bergens Seilforening ble stiftet allerede i 1872, Bergen Roklubb syv år senere, i 1879.

Men det var turn og gymnastikk som på mange måter skulle danne utgangspunktet for den organiserte idrettsbevegelsen. Bergens første turnforening, stiftet i 1860, fikk riktignok bare tre – fire års levetid, utkonkurrert sannsynligvis av skyttersaken,

som også var på vei inn i ordnete former etter at den lenge hadde vært drevet som privat selskapslek av borgere i Bergen. Det samme gjaldt for øvrig for travsporten.

Bergens Turnforening ble stiftet i 1882 og ble den første virkelige idrettsorganisasjon i byen. Men flere nye foreninger kom til. Norrøna kom i 1889 og Viking tre år senere, begge til å begynne med med turn og gymnastikk som grunnlag.

Og idrettsformer som ski og friidrett kom til. Særlig friidretten utviklet seg raskt i 1890-årene. Samtidig kom fekting, boksing og orientering. Det ble populært med fjellvandring og fjelløp, og i midten av 1890-årene lærte også bergenserne fotballen å kjenne. Svømmingen som idrett kom først etter århundreskiftet.

I boken «Norsk idrett – fra hobby til samfundssak» skriver JOHN LYG:

Det moderne samfunds vekst har ført med sig en stadig mer nyansert arbeidsdeling. De fleste yrker spesialiseres, og arbeidet blir ensformig og tretende. Stillesittende kontorarbeide og rent mekanisk kroppsarbeide krever imidlertid sin kompensasjon. For den enkelte arbeider blir det derfor en nødvendighet å drive legemsøvelser eller dyrke sport og idrett for å holde sin sundhet og sin fysiske form ved like.

Sport, idrett og friluftsliv ble en del også av menigmanns tilværelse. Turgåerne oppdaget byfjellene, og de første hyttene ble bygget. Bergens Turnforenings på Ulriken var den første lagshytten, og etter hvert fulgte andre etter. I mellomkrigstiden bygget ethvert idrettslag med respekt for seg selv egen hytte på Byfjellene eller på Totland. Pallas, den ene av de to klubbene som siden skulle bli til Varegg, kjøpte sin hytte i Hyttelien på Tarlebø i 1923.

I 1919 fikk vi avtalefestet årlig ferie, og samme år kom loven om åtte timers arbeidsdag. Det betydde at folk fikk tid og krefter til å gjøre annet enn bare spise, arbeide og sove. Den voksende arbeidsledigheten førte også til at mange mennesker hadde mer tid til overs enn de brydde seg om. For stadig flere av dem ble idrett og friluftsliv det som holdt dem oppe i en ellers krisepreget og vanskelig tid.

Det grodde opp en rekke forskjellige foreninger og lag. Bergens Atletklubb og Bjørgvin samlet bokser og brytere og fikk følge av flere bokseklubber. Guttene på Mathismarken og Meyermarken begynte med vektløfting og bryting. Byen fikk tennis-

Bergen. Utsigt fra Rothaugen.

klubb og sykkelklubb og klubber som drev med fotball. Utstyret fotballspillerne hadde kunne være så som så. I Høyden var gjerne fotballen en papirball surret sammen med hyssing.

I mellomkrigstiden ble det stiftet en serie store og små klubber over hele byen. Fotballagene var i stor grad bydelsklubber. Gjennom tilknytningen til den enkelte bydel rørte klubben ved lokalpatriotismen og samhørigheten i de enkelte gater og smug. Mye av spillets verdi lå nettopp i det.

IDRETTSSAMLINGEN I NORGE

ETTER HVERT SOM UTVIKLINGEN gikk sin gang, ble idretten også, i kraft av sine mange medlemmer, en betydelig politisk pressgruppe. I tillegg til å være engasjert i idrett, ble mange medlemmer også politisk aktive. Klubbene drev dessuten utadrettet virksomhet av mer propagandamessig karakter. Vi fikk gateløp, marsjkonkurranser og gatestafetter.

Sammen med Bergen Turlag arbeidet idrettslagene for å fortelle et bredere lag av folket hvilken ressurs Byfjellene er.

De mange små og store lagene over hele landet fikk relativt tidlig en idrettslig nasjonal overbygning. «Centralforeningen for udbredelse af idræt» ble stiftet 15. mars 1861. Til å begynne med het den «Centralforeningen for udbredelse af legemsøvelser og vaabenbrug» og opprinnelig var oppgaven å arbeide for skyttersaken og for å få gymnastikk innført som fag i skolene. I årene fra 1892 til 93 gikk den over til å bli en sentralorganisasjon for idrettssaken. Idrettslag over hele landet ble organisert,

Året er 1920, og fotografen har tatt oppstilling på Persenbakken. I forgrunnen ser vi nordre del av Breistølsbanen, og under oss ligger Meyermarken. Eier av Breistølsbanen på dette tidspunktet var IVER E. LARSEN. Reperbanen var 90 meter lang, 4,4 meter bred og 1,9 meter høy. I kjelleren var det innredet stall. Reperbanen ble i midten av trettiårene brukt som treningslokale for Høidekameratenes bokserere. Den ble revet like før krigen.

Foto: Fotograf OPPPI. JO GJERSTADS samling

og idrett kom inn på ungdomsforeningenes program. Centralforeningen regnes som forløperen for Norges Idrettsforbund, som ble stiftet i 1946. Den satte opp premier, sørget for at det ble holdt foredrag, sendte ut brosjyrer og årbok. I januar 1893 var ca 40 idrettslag med ca 37.000 medlemmer sluttet til foreningen. Tilslutningen økte jevnt og trutt.

Senere fikk man Norges Riksforbund for idrett, som ble stiftet i 1910 etter påtrykk fra Forsvarsdepartementet! Riksforbundet skulle, «vesentlig gjennom statsbidragets anvendelse», som det het, søke å lede idretten i et sunt spor og få de forskjellige idrettsgrener til å samarbeide. Dessuten skulle det være statsmyndighetenes konsulent i alle spørsmål som vedrørte idretten.

Så kom Norges Landsforbund for idrett, stiftet ved et konstituerende idrettsting i Bergen i juni 1919. Det var dette forbundet som organiserte det man kalte «den borgerlige idrettsbevegelse».

Vi har tidligere vært inne på at det i årene mellom første og annen verdenskrig, fra 1918 og fram til 1940, var stor politisk kamp i Norge. At dette også måtte gi seg utslag i idrettsbevegelsen, er rimelig.

I juni 1924 ble det på en landskonferanse i Arbeidernes Idrettsopposisjon vedtatt å danne Arbeidernes Idrettsforbund. Formålet var «å samle Arbeidernes Idrettsforeninger i Norge og virke for den fysiske og åndelige kulturs vekst til gagn for arbeiderklassen».

Høsten 1924 inviterte Norges Landsforbund for idrett Arbeidernes Idrettsforbund til forhandlinger. Men etter vinteren året etter avviste Landsforbundet forslagene som var fremsatt av Arbeidernes Idrettsforbund. Som en konsekvens av bruddet vedtok Idrettsstyret i mai 1925 følgende:

På foranledning skal styret meddele at Landsforbundets lag og enkeltmedlemmer ikke må delta i innenlandske stevner arrangert av idrettsorganisasjoner eller idrettslag som ikke står tilsluttet Landsforbundet.

Vedtaket ble godkjent av Idrettstinget i august samme år.

Arbeidernes Idrettsforbund kom med et mottrekk i april 1926:

Arbeidernes Idrettsforbunds medlemmer har ikke adgang til å delta i stevner og idrettsarrangements hvor der starter borgerlige idrettsmenn.

*Sportsklubben «Falk» i 1925.
 Fotballaget som slo seg opp fra
 kl. C til B. Foran fra venstre:
 ODD WALLE, L. LARSEN og K.
 NILSEN. I midten fra venstre:
 J. SANDAL, O. SVENDSEN og OLAF
 MIKKELSEN. Bak fra venstre:
 O. PEDERSEN, W. ERICHSEN, S.
 LARSEN, T. JENSEN og T. BOGE.*
 Idrettslaget Vareggs arkiv

SPORT, FALK OG PALLAS

II DRETTLAGET VAREGG ANER går direkte tilbake til 1917–1918 og 1920-årene til klubber dannet av gutter fra Meyermarken, Mathismarken, Rothaugen og Ladegården.

Idrettsforeningen Sport ble stiftet i 1917-1918. Det var sannsynligvis det første idrettslaget i Hødden. Initiativtakere var NILS MYRMEL og BERNHARD ERIKSEN fra Edwardsens gate sammen med SEVERIN MADSEN fra Absalon Beyers gate. De var alle i 15-16 års alderen, og drev med fotball og bryting. Sports fotballag er avbildet i 1920, iført blå trøyer med gul stolpe og hvite bukser, farger medlemmene av idrettslaget Varegg kjenner meget godt! Sport-gutter ble senere drivende krefter både i Høidekameratene og i Pallas.

I 1921, den 29. oktober, stiftet ALFRED TRONES, TRYGVE JENSEN og ANDREAS BERTELSEN Sportsklubben Falk. Femten medlemmer hadde laget ved starten. Idrettsgrener var fotball og boksing, men få var særlig interessert i boksingen og dermed ble fotballsporten enerådende. Den første fotballkampen ble spilt mot Idrettsforeningen Sport den 21. august 1922. Falk tapte 4-0.

Fotballbanen deres lå på «Hauen» ovenfor den gamle minen i Tartargaten, der nå Sophus Pihls gate ligger. Guttene i Sport hadde selv planert ut plassen med fyllmasse, som i sin tid var

skjøvet utfor fjellsiden. Kampene var mange og harde, særlig mellom klubbene i nordøstre bydel som Sport, Falk, Glans og Sandviken Ballklubb.

Falk ble medlem av Bergens Fotballiga i mai 1924. Et år senere ble klubben tatt opp i Bergens Fotballkrets som C-medlem. Allerede første året rykket laget opp i klasse B. Skulle det bli medlem i Norges Fotballforbund måtte man imidlertid skifte navn, fordi det allerede fantes et lag i forbundet som het Falk. Det nye navnet ble Pallas, oppkalt etter grekerne PALLAS ATHENE, gudinne med sammensatt «arbeidsområde». Hun var nemlig gudinne både for håndverk-, kunst- og vitenskap, byens gudinne og dessuten en ren krigsgudinne – eller som det også har vært sagt, gudinne for kamp og kløkt. Det var vel helst det siste de var opptatt av, ungdommene som satte hennes navn på klubben sin.

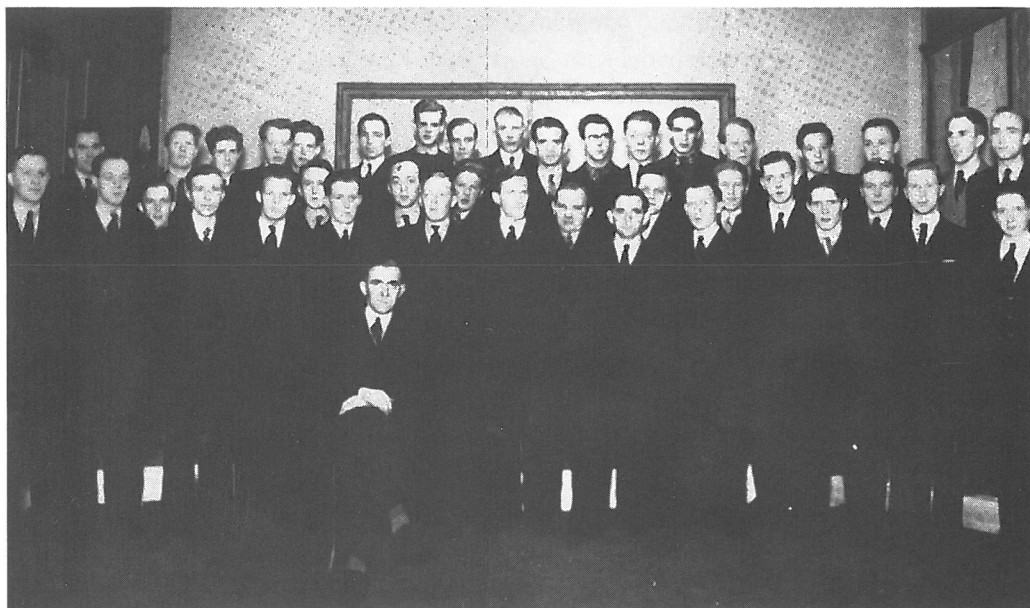
I 1936 vant Pallas B-klassen og skulle rykke opp i A-puljen, men det året ble ligaserien innført og antall A-lag redusert. Etter ligaserien 1937–38 for 1. divisjon var Pallas mester, men tapte kvalifikasjonskampene mot Voss. I serien 1938–39 ble klubben atter mester i 1. divisjon, og denne gang rykket Pallas opp i den fornemste serien, «Norgesserien».

Selv om fotballsporten dominerte, hadde også skisporten mange tilhengere i klubben. Senere kom håndball, kappgang, bordtennis og orientering til. Medlemstallet holdt seg lenge omkring femti, men i 1937 hadde Pallas over hundre medlemmer. Særlig juniorgruppen økte sterkt. I 1935 fikk laget sitt eget

Det første styre i Sportsklubben «Pallas» i 1921. Fra venstre: TRYGVE JENSEN (sekr.), SIGURD OLSEN (vararep.), HERMANN SOLVI (form.), JENS SANDAL (materialforv.), SVERRE LARSEN (viseform.) og ODD PEDERSEN (styremedl.).

Idrettslaget Vareggs arkiv.

*Pallaskoret under krigen 1940-45. 1. rekke fra venstre: HAKON PAULSEN, UKJENT, BJARNE ANDERSEN, ARNOLD MIKKELSEN, AKSEL NORDTVEDT, ALBERT MØRNER, SVERRE HAMMERSLAND, ODD LARSEN, FINN KNUDSEN, FINN BERNT PEDERSEN, SIGURD ELLEFSEN, ODIN OLSEN, ÅSTE KARLSEN, JOHANNES TORKILDSEN, SVERRE ELLEFSEN, EGIL STENBERG, PER FRANTZEN, TORSTEIN JOENSEN, ÅGE STENBERG, HAKON MIKKELSEN og KJELL HANSEN. 2. rekke fra venstre: HARALD MORK KNUDSEN, UKJENT, KNUT BØDTKER, ARTHUR OLSEN, ARTHUR ANDERSEN, (?) ELIASSEN, MALVIN ANDERSEN, TRYGVE BOGE, BIRGER STENBERG, UKJENT, WILLY AMBLE, KJELL FROTJOLD, ROLF BECK-SØRENSEN, WALDEMAR THORNKVIST, KÅRE OLSEN, EDVARD ELLEFSEN, ALBERT HATUFT og UKJENT.
Dirigent: OLAV OLSEN.*

Flere av de faste medlemmene mangler på bildet. Vi vet at OLAV MIKKELSEN, ARNE BERGE, ALF HELGESEN og ODD OLSEN var medlemmer i koret, og at bl.a. REIDAR NILSEN, KJELL NILSEN, HARALD SKUDAL, SIGURD ARNESEN og NORMANN SKAR var innom koret i perioder.

Idrettslaget Vareggs arkiv

guttelag, og noe senere også et småguttelag. Damegruppen, omkring førti medlemmer, ble tatt opp i 1945.

TRYGVE JENSEN, AKSEL NORDTVEDT, BJ. ANDERSEN, PER FRANTZEN, THOMAS TOTLAND og ALF WILHELMSSEN var alle bylagsspillere og kjente navn i Pallas' fotballstall.

Og klubben hadde kjente navn også i andre disipliner. JOHAN KLEVELAND ble Norges- og kretsmester i kappgang for juniors på bane og landevei i 1946.

Langsrennsinteressen var stor. Kjente navn her er JOHANNES og SVERRE HAMMERSLAND og ANKER RAMSDAL.

Vi kan også nevne at THOMAS TOTLAND deltok for Pallas i NM i bordtennis i 1947, arrangert i Vikinghallen. PER FRANTZEN ble valgt inn i det første styret i Bergen bordtenniskrets i 1946.

Pallas rakk å utdele fire fortjenstmedaljer, til TRYGVE BOGE i 1931, ALF LAVIK i 1934, INGVAR BOGE og NORRIS BØDTKER i 1936.

Pallas kjøpte i 1921 sin egen hytte på Tarlebø. Den ble et samlingssted for lagets medlemmer, som hadde ofret mye tid og arbeid for at den skulle bli en realitet. Da idrettsstreiken ble satt i verk under krigen, alt organisert idrettsarbeid oppløst og hytten beslaglagt, ble det nødvendig å finne på noe annet. Dermed oppsto Pallaskoret, sangforeningen som i dystre krigsår holdt klubbkameratene samlet til felles hygge og sangerkos. Oppslutningen var stor. Kormedlemmene møttes en kveld i uken i vintersesongen i Bergen Maskinistforenings lokaler på Engen.

*AIF. Kretsmeestre i B 1931.
Foran fra venstre: ALF JOHANNESSEN, OSKAR HENRIKSEN og LEIF MYRMEL. I midten fra venstre: OLAV ROGNALDSEN, INGEBRIGT INGEBRIGTSEN og JOHAN ØVRETVEIT. Bak fra venstre: KONRAD INGEBRIGTSEN, ARTHUR NILSEN, ODD LARSEN, ANKER ELIASSEN og HARALD JOHANNESSEN.*

Idrettslaget Vareggs arkiv

HØIDEKAMERATENE

II 1930 GIKK EN DEL GUTTER, medlemmer av Sparta som bodde i og omkring Høyden, sammen med medlemmene av gutteklubbene Rask og Fremad, og den 27. august stiftet de i kjelleren i Edwardsens gate 21 Høidekameratenes Idrettsforening. 28 gutter var med fra starten. Dermed var de en realitet, de to klubbene, som i 1947 skulle bli til Idrettslaget Varegg.

Høidekameratenes første styret hadde ANKER ELIASSEN som formann og OLAV ROGNALDSEN som kasserer. Øvrige styremedlemmer var MAGNUS HÖFF, TÖRLEIF MAGNUSSEN og OSKAR GUDMUNDSEN.

Medlemsbladet Høideguttene forteller at:

foreningen ble dengang tilmeldt Kampforbundet for Röd Sportsenhet, da medlemmene ikke fant å kunne være enig i den eksklusjonspolitikken som ble ført av Arbeidernes Idrettsforbund.

Grunnlaget for medlemmenes reaksjon mot AIF lå i en uttalelse fra landsmötet i 1929, om at paroler og henvendelser som ville føre AIF i motsetning til DNA og LO ikke ville kunne godtas. Sammen med Høideguttene i Röd Sport var Nymark, Grane, ATI, Rask, Ready, Sparta Ulf, Laksevåg og Møhlenpris AIL.

Splittelsen varte til mai 1934.

Under krigen møttes Høidekamerater og Pallasgutter i perioder på Haldorsens Pensjonat i Småstrandgaten. Her ble det spilt bordtennis og bridge og andre kortspill, og det ble arrangert enkelte festkvelder, alt mens en ventet på at krigen skulle ta slutt og det vanlige idrettsarbeidet kunne komme i gang igjen.

I løpet av krigsårene ble kimen lagt til den senere sammenslåingen av lagene.

Allerede det første året klarte Høidekameratene å bli krets-mester i fotball i klasse B samt å vinne lynturneringen. At klubben to år etter starten nådde finalen i Rød Sport og spilte mot Lyn Trondheim, ble ansett for å være en stor prestasjon. Samme året var laget nr to i kretsserien med like mange poeng som vinneren.

Jubileumsturneringen i 1945 ble utkjempet mellom Birkebeinernes idrettsforening fra Drammensdistriktet, et av Norges beste fotballag innen arbeideridretten, Sportsklubben Djerv og Høidekameratene. Djerv vant turneringen.

I 1946 dro A-laget til Danmark. Samme år reiste også juniorlaget av sted, det største arrangement klubben til da hadde hatt. Årsaken var enkelt sagt at FREDRIK BØDTKER og MAGNAR MYRMEL hadde lyst på en utenlandstur. Etter å ha fått aksept fra formannen JOHAN ØVRETVEIT gikk de i gang med flaske- og filleinnsamling og issalg på Mulebanen. Det siste fikk de irettesettelse fra politiet på grunn av. De hadde ikke hatt tid til å vente på offisiell tillatelse.

Innsamlingene var imidlertid i orden. Samle- og sorteringsstasjon var i stallen hos familien BØDTKER, og FREDRIK BØDTKER mener at minst hundre unger må ha vært i sving i Absalon Beyers gate. At Danmarksturen ikke kostet klubben en øre, er selvsagt.

Juniorgruppen var for øvrig alltid stor og aktiv. Juniorlaget ble da også krets-mester i 1939.

Fra Høidekameratstallen nevner vi fotballspillerne OSKAR HENRIKSEN, ODD LARSEN, HARALD JOHANNESEN, LEIF JOHANNESEN, ASBJØRN LARSEN, REIDAR KLETT, REIDAR ANDERSEN og JOHAN ØVRETVEIT. Samtlige var bylagsspillere

Lagets bokserere deltok allerede fra starten på stevner i Stavan-ger, Odde og selvsagt i Bergen. Det ble vunnet mange kretsmesterskap og laget fikk mange og store premier som beste forening. Som regel talte troppen til boksestevnene mellom ti og femten aktive. ALF SÆHLE, LEIF MYRMEL, FINN OLSEN, SVERRE NILSEN, HARALD JOHANNESEN, OSKAR HENRIKSEN og JOHAN ØVRETVEIT er alle kjente navn fra de første årene. Senere kom ODD

SÆHLE, ALF LARSEN, JOACHIM LARSEN, EGIL LARSEN og RICH. OLSEN til. ODD SÆHLE var arbeidermester, landskampmann og bylagsbokser. Han representerte også Norge i Arbeiderolympiaden i 1937. ALF LARSEN ble juniormester i 1938, og deltok på seniorlandslaget i Finland i 1939. Både LEIF MYRMEL, ODD SÆHLE, ALF LARSEN, JOACHIM LARSEN, JOHAN ØVRETVEIT og RICH. OLSEN var bylagsbokserere.

ALFRED LARSEN var uten tvil den som fikk størst betydning for boksingen innen klubben. Han var trener fra 1933, en stor idrettsmann, og en ypperlig bokseleder og -instruktør.

JOHAN ROSENDAHL rådde grunnen innen sykkelporten både i laget og i byen. Han fikk et utall plasseringer. Det ville være uråd å nevne dem alle. Det kan dog sies at han var en av toppene på Vestlandet, og han fikk godt følge av sine brødre, ODD ROSENDAHL, EGIL ROSENDAHL og FINN ROSENDAHL. Også RICH. OLSEN deltok i sykkelritt.

Også innen svømming gjorde Høideguttene seg gjeldende på kretsplan med flere kretsmesterskap så vel i lagkonkurranse som i individuelle øvelser.

ALFRED LARSEN og JOHAN ØVRETVEIT ble begge æresmedlemmer av Høidekameratenes Idrettsforening.

POLITIKKENS ROLLE

SETT MED DATIDENS ØYNE var det en helt naturlig sak når det i 1930 ble stiftet et nytt idrettslag i Høyden. Det dreide seg ganske enkelt om politikk. Vilklårene for arbeiderklassen var harde, og mange mente at man også måtte bruke idrettsbevegelsen i den politiske kampen. Arbeidernes Idrettsforbund og Landsforbundet for idrett var jo motpoler, og det fikk konsekvenser for all idrett i hele landet, forteller MAGNAR MYRMEL.

Alle i Høyden var arbeidsfolk og tilhørte arbeiderklassen. Dessuten var medlemmene i Pallas og Høidekameratene venner. De gikk på skole sammen og var mye sammen i fritiden, blant annet i Mathismarkens og i Mulens bataljoner. Til og med innen en og samme familie kunne ett familiemedlem stå i Pallas og mens et annet valgte Høiden.

Det var ingen uttalte motsetninger mellom de to klubbene og selvsagt aldri noen konfrontasjoner. De var jo tvert imot tjommier. Eneste forskjellen var at de som sto som medlem av et arbeideridrettslag følte seg mer politisk knyttet til en venstreradikal del av idrettsbevegelsen.

ODD SÆHLE.

Idrettslaget Vareggs arkiv

EN SANN AMATØR

|| 1938 SKULLE DET VÆRE NM over 30 km i Fredrikstad, forteller JOHAN ROSENDAHL, Høidekameratenes store syklist. Skulle jeg delta, måtte jeg jo komme meg dit på en eller annen måte. Sykkelgruppen i laget hadde absolutt ingen penger. Når vi skulle delta på forskjellige arrangementer måtte vi selv betale hva det kostet. Billigste måte å komme seg østover på var å sykle over fjellet og overnatte under åpen himmel i sovepose, så det gjorde jeg.

Den gang måtte vi kjøre med cruiseferge først over til Norheimsund, deretter med en liten lokalbåt over fjorden. Og så var det å sykle opp hele Måbødalen. Jeg kom opp på Hardangerviddan litt ut på kvelden, og fant meg et buskas å sove under. Soveposen var «hemelaget». Jeg hadde en liten primus med, slik at jeg kunne få noe varmt i livet. Dagen etter kjørte jeg strekningen nærmere Oslo og overnattet i ly av et uthus.

Jeg kom fram til Fredrikstad i løpet av lørdag ettermiddag. Stevnet skulle gå søndag morgen med 15 km og så tur de siste 15 km. Det var det vanlige den gangen på en 30 km. Etter at jeg hadde rigget ekstrautstyret av sykkelens; bagasjesete og skjerm slik at den ble lettere, startet jeg, nokså stiv, i rene mesterskapsklassen. Alle klasser var representert fra A, B og C-klassen i alt 125 ryttere. Jeg hadde faktisk et godt startnummer med to gode ryttere foran meg. De kjørte inn til vendemål med meg hakk i hæl.

På Vestlandet hadde vi på grunn av grusveiene den regelen at én holdt under setet når man vendte fordi det var vanskelig å snu på en smal landevei. Den samme regelen ble fulgt her. Uheldigvis kom ikke hånden som skulle ha støttet meg, og dermed falt jeg. De andre to fikk da et kraftig forsprang. Jeg nådde dem først igjen like før mål.

Jeg hadde nok en følelse av at jeg var litt treg i kroppen på denne 30 kilometeren. Det må vel skyldes at jeg hadde syklet over fjellet og hadde mistet litt av den spenstigheten som skal til for å fullføre en god 30 kilometer, men jeg ble nr 16 av de 125, på ny kretsrekord 49,40.

På hjemvei ble jeg invitert til å overnatte hos formannen i sykkelforbundet i Oslo, og det syntes jeg var veldig enestående. Deretter var det å ta samme ruten tilbake over fjellet.

Turen tilbake til Bergen ble lang, men veiene var tørre og fine, for det var jo juni og lyst og varmt, så jeg led ingen nød. Forbundsformannen hadde dessuten utstyrt meg med både mat og andre nødvendige ting. Han tilbød meg faktisk også togbillett tilbake til Bergen, men det syntes jeg ville være å strekke hans gjestfrihet for langt, så jeg valgte å sykle.

NM i Fredrikstad var en av de rikeste opplevelser jeg har hatt i forbindelse med sykkelstevner.

KAMPFORBUNDET 1931 – 1934 I BERGEN

En gang når alle vi unge er glemte
dypt under slettene hvor slaget hetest stod
skal våre handlinger ei være glemte
av fremtidsfolket som er barn av vårt blod

DET KAN VEL TENKES at noen av hin tids revolusjonære i dag smiler av sine fordums handlinger og regner dem med blant ungdomsårenes dårskap. Det får så være. Men det er viktig at også senere generasjoner skal få et innblikk i de dramatiske årene mellom 1931 og 1934 da Kampforbundet eksisterte. Derfor har jeg pløyd meg gjennom en del aviser, bøker og beretninger for å finne stoff om det, forteller JAHN STORUM.

Selv var jeg ikke medlem av Kampforbundet. Jeg var for ung til det, og jeg kunne vel knapt heller ha vært med mine DNA-sympatier. Men som senere medlem av «Høidekameratene» kunne jeg ikke unngå å merke etterdønningene.

Kampforbundet for Rød Sportsenhet ble startet våren 1931 av norske revolusjonære i protest mot arbeiderpartidominansen i Arbeidernes Idrettsforbund (AIF). Bruddet med AIF var samtidig helt i tråd med de dagers gjeldende teser innenfor den kommunistiske verdensbevegelse Strassbourgertesene, som fastslo at sosialdemokratiet var hovedfienden.

Etter det ROLF HOFMO opplyser i sin bok «Folkeidrett» (Oslo 1937), mistet AIF den gang 22 lag til Kampforbundet. 12 av disse lagene var fra Bergen/Hordaland. HOFMO gir ikke navn på lagene, så det kan kanskje oppstå tvil om ett eller to navn. Men det var nokså sikkert disse: Nymark Idrettslag, Sportsklubben Sparta, Sportsklubben Grane, Arbeidernes Turn & Idrettslag (ATT), Sportsklubben Rask (hjemmehørende i Fridalen), Sportsklubben Ulf (Damsgård), Bergens Arbeidersvømmeklubb (BASK), Sportsklubben Ready (Sandviken), Laksevåg Fotballag, Stats- og Kommuneansattes Idrettslag (SKI). Dessuten Tysedal Atlet- og Idrettsforening og Odda Arbeideridrettslag. Disse 12 lagene hørte alle til A.I.K. – Arbeidernes Idrettskrets, Bergen.

Hele kretsstyret var blitt ekskludert før bruddet med AIF. Det samme var klubber som Grane, Ready, A.T.I og Odda AIL. Til sammen ble 3.000 medlemmer i Bergens- og Trondheimskretsen tatt av AIFs eksklusjonsbølge. Og Kampforbundet kom vesentlig til å bestå av disse to kretsene. Forbundets medlemstall ble oppgitt til 6.000, men dette er trolig for høyt anslått. For Bergen var de seneste tall, nevnt av kretsformannen Arne Gustavsen i 1934, atten lag med 1.500 medlemmer.

Nye lag dukket opp. I tiden fra kretsstyret ble ekskludert sommeren 1930 fram til etableringen av Kampforbundet kom nye «revolusjonære» lag «på banen». Lag med navn som Storm, Frem, Rapp, Jernarbeidernes Idrettslag («Jernlaget») og Høidekamerateatens Idrettsforening.

Senere, i kampforbundsperioden 1931 – 34 fikk en også klubber med navn som Gyldenpris AIL, Møhlenpris AIL, Laksevåg AIL, Ny-Solheim AIL og Flesland AIL. Nordnes AIL ble stiftet våren 1934, like etter at striden mellom de to forbund var bilagt.

Kretsens fremste ledere var kretsformennene REIDAR LYSETH i Trondheim og JACOB ASKELAND i Bergen. LYSETH ble etter krigen stortingsmann for Arbeiderpartiet, mens JACOB ASKELAND ble Bergens varaordfører, for NKP.

Det later til at den revolusjonære idrettsvirksomheten i Bergen fungerte godt, alt tatt i betraktning. Trenings- og baneforhold var riktignok miserable, men kretsformannen og andre ildsjeler var flittige og dyktige, og sørget for at aktiviteten ble holdt på et høyt nivå.

Om Kampforbundet som sådant var revolusjonært, kan ikke det samme sies om dets idrettslige praksis. Idrettsøvelsenes karakter var stort sett lik AIFs, for ikke å si det borgerlige Landsforbundets. «Kampidrettene», fotball og boksing, var populære, og det ble arrangert stevner i friidrett, svømming og langrenn.

I arbeideridretten ble gatestafetter dyrket med forkjærlighet, og slike ble årvisst arrangert av Nymark, Laksevåg og Ready (Sandviksstafetten). Granes løp- og svømmestafett samlet mange skuelystne.

Vi bør også notere oss at kvinnene ble forsøkt aktivisert, foreløpig bare i friidrett og svømming.

Den som leter etter en spesiell «revolusjonær» øvelse i Kampforbundets repertoar vil kanskje finne den i «Granatkast», som ble demonstrert 1. mai og andre store dager. Arbeidet skriver i et referat fra Arbeideridrettens mønstrings- og propagandadag for avisen, søndag 19. juni 1932, blant annet:

Granatkasting er helt nytt for Bergen. Der kastes med en 6 hg. tung (gjenstand) av form som en granat. I Sovjetunionen hvor øvelsen er meget brukt kaster man over 70 m.

Tyssedalsguttene så ut til å ha trenet i øvelsen, og presterte noen vakre kast. (60 m.) Det er en ganske morsom øvelse som absolutt må få plass på idrettsprogrammet.

Det kan nevnes at ALF JOHANNESSEN, Høidekameratene, vant øvelsen ved ATT's jubileumsstevne 17.-18. sept. 1932 med et kast på 55,87.

Men granatkast forble bare en demonstrasjons-, eller skal vi si, provokasjonsøvelse. Man konstaterte med fryd at øvelsen hadde fremkalt forargelse i borgerlige aviser og hos generalen på Bergenhus. Etter lagenes retur til AIF falt øvelsen bort.

Boksing ble drevet i en rekke klubber. Ikke bare Sparta og Høidekameratene, men også klubber som Grane, Frem, Nymark og Møhlenpris stilte med bokserere.

I fotball ble det spilt i to puljer á seks lag, delt på A- og B-klubber. Det ble også spilt kamper mellom klubbers B-lag, samt junior- og en del guttekamper.

Høidekameratene og Lyn, Trondheim møttes i «Arbeidermesterskapet» i 1932 i finalen på Møhlenpris. 2500 tilskuere så at kampen endte uavgjort 4-4. Lyn vant omkampen i Trondheim våren 1933 med 3-2.

Kretsen sendte 28 friidrettsmenn og fotballspillere fra Bergen, Odda og Tyssedal til «Arbeidermesterskapet» i Oslo og «Den nordiske Spartaciade» i København i 1932. Gruppens deltakere oppnådde en mengde gode plasseringer ved stevnene. De reiste på åpne lastebiler. På hjemveien måtte de ty til turnips fra åkrene de dro forbi for å stagge sulten.

En kan spørre seg hvordan arbeiderpartifolkene i Bergen forholdt seg til all denne revolusjonære idrett? Ville ikke noen stille opp på AIFs side?

ROLF HOFMO besøkte Bergen i oktober 1930. Det ble da sta-

Laget mot Lyn på Møhlenpris 1932. Nr. 2 fra venstre: HARALD JOHANNESSEN, JOACHIM FAUSKE, JOHAN ØVRETVEIT, KONRAD INGEBRIGTSEN, ALF JOHANNESSEN, THORVALD ANDERSEN, INGEBRIGT INGEBRIGTSEN, ANKER ELIASSEN, ODD LARSEN, MAGNUS HOFF og OSCAR HENRIKSEN. Idrettslaget Vareggs arkiv

INGEBRIGT INGEBRIGTSEN i Trondheim 1932 i lånte kler.

Idrettslaget Vareggs arkiv

blet en ny forbundskrets på beina, Bergen og Fylkenes Arbeideridrettskrets. Tre måneder senere ble det avgitt en beretning som viste følgende tilslutning:

Falken, Høyanger	135 medlemmer
AIL Heros Bergen	92 medlemmer
Sp.kl. Frigg, Bergen	79 medlemmer
Sp.kl. Kvikk, Bergen	33 medlemmer
Amatør, Laksevåg	25 medlemmer
Fagforeningens Idrettslag, Odde	62 medlemmer
I alt	<u>426 medlemmer</u>

Den nye kretsen, den «gule», som kommunistene kalte den, hadde ledere som OLAV SMEDSVIK, KRISTIAN O. MADSEN og ORVAR BERGMANN. De fikk sine pass påskrevet i kraftige ordelag i Arbeidet. Arbeidet var i det hele en viktig støttespiller for Kampforbundet. Og støtten var gjensidig. Avisen sto selv disse årene i en kamp på liv og død. Typografene hadde forlatt den på grunn av manglende lønnsutbetaling. Det som ikke skulle skje var skjedd; man var henvist til å fortsette driften ved hjelp av streikebrytere. Ja, det er sant. Forsøk å forstå hva det betydde!

Kampforbundet var startet som revolusjonæres brudd med mer moderate krefter. Man følte seg utfordret av at flertallet på AIFs landsmøte i 1929 hadde formastet seg til å irettesette «Den røde Sportsinternasjonale», RSI.

En kan spørre i hvilken grad Kampforbundet brukte fristillingen fra AIF til å dyrke en spesiell revolusjonær praksis.

Det manglet ikke på ideologer og store ord. I en artikkel i Arbeidet 22. desember 1930, signert OMO (ODD W. MONSEN), heter det blant annet:

Arbeideridretten kan ikke skjule sin hensikt, ikke la målet dekkes av utflytende talemåter. Klart og tydelig må det sies fra at arbeideridretten har et mål, nemlig å danne tropper for arbeiderklassen, av arbeiderklassen.

Sangen «Idrettskameraten» av ÅGE HERRMAN, gjengitt i Arbeidet 1. mai 1932 taler også sitt tydelige språk:

Heis høit hvor idrett øves
din klasses røde flagg.
Hvor idrett kun er idrett,
er idrett et bedrag,
som lokker dig å glemme
at dine musklers stål
skal brukes først i kampen
for folkets felles mål.

På store dager som 1. mai og Propagandadagen for Arbeidet deltok alle klubbene i gatemarsjer. Ofte var det slik at lagene marsjerte i sine drakter fra de respektive bydeler til sentrum, og derfra samlet seg til stevne på Møhlenpris. Underveis la man vekt på taktfast marsj og kraftig sang. Spesielle kamprop var populære, og da særlig slike som uttrykte begeistringen for R.S.I, «Den Røde Sportsinternasjonale». Et rop kunne være:

For R.S.I – for R.S.I –
for denne idrett kjemper vi!

Forbindelsene med Sovjetunionen var særdeles viktige og inspirerende. Kampforbundet sendte flere delegasjoner dit på turné, og deltakerne holdt etterpå såkalte delegatforedrag på lagenes medlemsmøter.

AIF var satt på et sidespor når det gjaldt forholdet til russerne, hvilket blant andre formannen TRYGVE LIE mislikte sterkt. Men møter med Kampforbundets folk om saken var lenge resultatløse. Så, endelig våren 1934 ble LIE og ROLF HOFMO invitert til møte med «Det høye Råd for fysisk Kultur» i Moskva. Her ble en samarbeidsavtale satt opp som også Kampforbundet godkjente. Og den 3. mai oppløste Kampforbundet seg. I et senere forhandlingsmøte mellom AIK, Bergen og Bergen og Fylkenes Arbeideridrettskrets der ROLF HOFMO var til stede, ble det 18. mai enighet om at «samtlige lag tilsluttet AIK tilmeldes AIF».

Det som hadde skjedd i Moskva ga forvarsel om et skifte i Sovjetunionens og Kominterns politikk. Sosialdemokratiet skulle ikke lenger behandles som hovedfienden. Folkefrontperioden hadde meldt sin ankomst.

MER POLITIKK

SPLITTELSEN MELLOM ARBEIDERNES IDRETTSFORBUND (AIF) og Arbeidernes Idrettskrets i Bergen (AIK) kom som resultat av en lang rekke politiske hendelser i løpet av 1920-årene. Det begynte med at mesteparten av arbeiderbevegelsen i Norge, oppildnet av begivenhetene i Russland og ledet av Det norske Arbeiderparti (DNA) gikk inn for kommunisme og revolusjon. Men revolusjonsbegeistringen kjølnet hos flere og flere. Noen fortsatte imidlertid å holde revolusjonens fane høyt. Det ga opplegg til strid.

I 1923 ble Det norske Arbeiderparti splittet. Et mindretall brøt ut og dannet Norges kommunistiske Parti (NKP). I de

første årene etter 1923 var NKP det ledende arbeiderparti både i Bergen og Trondheim, og det behersket avisene Arbeidet og Ny Tid.

Kommunistene betraktet DNA-folkene som forrædere. Vi fikk en bitter kamp- og konkurransesituasjon innad i arbeiderbevegelsen. I fagforeningene gikk det hardt for seg. Skjellsordene satt løst. Også idretten ble involvert.

AIF, som var dannet i 1924, ble også et forum for broderstriden. Ut fra et tyngdepunkt i Oslo-området tok DNA etter hvert over ledelsen og besatte de høyeste verv med folk som TRYGVE LIE og ROLF HOFMO.

Opprinnelig var AIF tilsluttet et internasjonalt revolusjonært idrettsforbund, Røde Sportskjemperinternasjonale (RSI). RSI begynte å utstede DNA-fiendtlige og kommunistinspirerte paroler. Dette tålte ikke AIF og det kom til et brudd i 1929. Fra den tid ble det dannet en fraksjon innenfor AIF som kalte seg Den revolusjonære Idrettsopposisjon. Sommeren og høsten 1930 førte striden til full splittelse. Arbeidernes Idrettsforbund ekskluderte en lang rekke medlemmer og lag, for det meste i Bergen og Trondheim.

Våren 1931 så et nytt idrettsforbund dagens lys, Kampforbundet for Rød Sportsenhet. Det hadde et klart tyngdepunkt i Arbeidernes Idrettsforbunds kretser i Bergen og Trondheim. Forbundet eksisterte i tre år, inntil det våren 1934 gikk tilbake til AIF.

ROLF HOFMO nevner i sin bok Folkeidrett (Oslo 1937) at AIF ved den anledning mistet tolv lag i Bergen og ni lag i Trondheim til det nye forbundet. Sannsynligvis må det ha vært: Nymark, Sparta, Grane, ATI, Laksevåg Fotballag, BASK, Rask, Rapp, Ulf og Ready fra Bergen. Dessuten Tyssedal AIF og Odda AIL, som også hørte inn under AIK, Bergen.

Fra sommeren 1930 og fram til våren 1934 ble så en rekke nye lag stiftet i tilslutning til AIK og Kampforbundet, lag som Jernarbeidernes Idrettslag, Møhlenpris AIL, Flesland AIL, Gyldenpris AIL, Ny-Solheim AIL, Storm og Frem. Et Stats- og kommuneidrettslag (SKI) eksisterte også. Men den viktigste nyvinning for kampforbundskretsen kom nok da Høidekameratenes Idrettsforening så dagens lys i august 1930. Denne klubben ble snart en av kretsens fremste og mest aktive, særlig innen fotball og boksing.

Stridighetene på idrettsfronten ble undertiden forsterket av politiske hendelser, internasjonalt som lokalt. Ikke minst ble en

langvarig streik blant typografene i Arbeidet en kilde til strid på det lokale plan. Den skapte ondt blod i mange fagforeninger, og mellom Arbeidet og DNA-organet Bergens Arbeiderblad ble det brukt sterke ord.

Krakket på New York-børsen i 1929 førte til at mange mennesker mistet troen på at det kapitalistiske system kunne fungere på en rimelig måte. Ett av resultatene var at nye masser av mennesker ble satt på gaten. I denne situasjonen valgte Den kommunistiske Internasjonale i Moskva å slå an en sterkt fiendtlig linje mot DNA og sosialdemokratiet over hele verden. De fikk stempelet «sosialfascister».

Om man i ettertid skal våge seg på en nøktern vurdering av kommunistenes verdensomspennende kamp mot sine konkurrenter i arbeiderbevegelsen i årene 1928 til 1935, må man nok kunne si at den var svært uheldig. Visst nok hadde kommunistene rett i at DNA hadde sviktet revolusjonens sak og var i ferd med å bli et «foraktelig» reformistisk parti, hvilket ungdommen i DNA ofte hadde vansker med å innrømme. Men striden mellom partiene innenfor arbeiderbevegelsen hadde mange negative virkninger. Kanskje ADOLF HITLER kunne ha vært stanset i Tyskland før 1933 dersom han hadde stått overfor en samlet tysk arbeiderbevegelse. I Norge minket tilslutningen til NKP i disse årene, mens DNA styrket sin stilling.

Ladegårdsgaten ved Fredens Bolig. Huset i hagen til venstre er Ladegårdens Dampbakeri. Som vi ser, var krysset Ladegårdsgaten/Breistølsveien atskillig smalere enn nå. Veien ble utvidet i 1928, da Bergen Sporvei opprettet sin første bussrute, Sukkerhusbryggen-Mulén. I huset i midten, Ladegårdsgaten nr. 21, var i mange år Martin Bugges fargehandel.

Ukjent fotograf, Jo GJERSTADS samling

I 1935 slo så endelig Moskva an en ny tone. Linjeskift ble foretatt. I stedet for «enhetsfront» kom «folkefrontparolen», som forutsatte samarbeid over et bredt spekter på venstresiden.

Da folkefrontparolen ble lansert i 1935 hadde for lengst arbeideridretten i Norge tatt til å nytte den i praksis. Våren 1934 reiste TRYGVE LIE og ROLF HOFMO til Moskva og fikk i stand en avtale med russerne. Innholdet i avtalen var av en slik art at Kampforbundet fant seg stilt sjakk matt. Man la seg øyeblikkelig inn under AIFs vinger.

Lenge etter kunne nok ennå de riktige røde sportskjempere uttale skepsis til TRYGVE LIE og ROLF HOFMO, men det er grunn til å tro at de omsider måtte innrømme begge to en del positive egenskaper. Og LIE ble også den kommunistiske verdens kandidat til toppvervet i De forente Nasjoner da organisasjonen ble dannet i 1946.

IDRETTSFORLIKET 1936

DEN 23. MARS 1935 oppnevnte Sosialdepartementet en komité som skulle komme med forslag til statens stilling vedrørende idrettsarbeidet og til den situasjonen som forelå i norsk idrett.

I mandatet heter det blant annet:

Komiteens mandat vil gå ut på å drøfte og i tilfelle komme med forslag om statens stilling til idrettsarbeidet i det hele og til den situasjon som nå foreligger i norsk idrett. Herunder vil det være av særlig betydning å få klarlagt det motsetningsforhold som gjør seg gjeldende mellom Landsforbundet for Idrett og Arbeidernes Idrettsforbund og fagorganisasjonen, blant annet årsakene til dette motsetningsforholdet, de virkninger det har for idrettsarbeidet og de aktive idrettsmenn, samt hvorvidt motsetningsforholdet kan utjevnes og idrettsbevegelsen, i tilfelle, samles under én organisasjon.

Komiteens innstilling ble vedtatt av Stortinget den 14. mars 1936. Idrettsforliket var en realitet, men veien til idrettssamling ble fortsatt tung. Det var kamp og uenighet. Kanskje kan det betegnes som normale overgangsvansker. Det måtte koste en del å få vekk uenigheten og å få forbund, lag og medlemmer nærmere hverandre.

Men det var forståelse og respekt i begge organisasjoner for hverandre og for den innsats begge hadde gjort for norsk idrettsbevegelse.

DE VIKTIGE DAGENE

DAGENE FRA 8. TIL 11. JUNI 1939 og 31. august og 1. september 1940 er kanskje de viktigste i norsk idretts historie. I 1939 holdt Arbeidernes Idrettsforbund landsmøte og vedtok med stort flertall å gå inn for samling med Landsforbundet. Samlingsforhandlingene fortsatte resten av året 1939 og i 1940, helt fram til Landsforbundets ting 31. august.

Tinget gikk inn for samling, men ga uttrykk for visse prinsipielle endringer i den foreliggende forhandlingsprotokoll. Arbeidernes Idrettsforbund hadde visse reaksjoner på dette, men klokken 2400 den 13. september 1940 var idrettssamlingen i Norge et faktum.

Meldingen til pressen var underskrevet av følgende:

For Arbeidernes Idrettsforbund:

ROLF HOFMO, SIGURD HALVORSEN, ØISTEIN EGELUND, ROLF W. OLSEN, KARSTEIN GRANLI, ARTHUR RUUD, FRODE RINNAN, JOHS. FOUGLI og REIDAR LYSETH.

For Norges Landsforbund for Idrett:

OLAF HELSET, TH. FLATVAD, O. ENGER, HARALD SMEDAL, HENRY R. BÆKKEN, EINAR DIESEN, FRITZ SUNDENE, BREDO HENRIKSEN, A. PROET-HØST og OLAV TENDELAND.

IDRETTSFRONTENS GRUNNLEGGENDE DOKUMENT

DEN 16. SEPTEMBER 1940 begynte interimsstyret å organisere norsk idrett innenfor rammen av samlingsvedtaket. I alt 68 saker rakk det å behandle i løpet av seks ordinære møter før nazistene slo til. 24. september ble VIDKUN QUISSLING innsatt som ministerpresident i Norge, de politiske partier ble oppløst og de konstituerte statsråder innsatt. 1. oktober 1940 redegjorde sjefen for Departementet for Arbeidstjeneste og Idrett, konstituert statsråd AXEL STANG i Kringkastingen for statens forhold til idretten. Ifølge de offisielle referater uttalte han da følgende:

Det er meget viktig at all idrettsungdom nå samles i det nye forbund. Det vil være grunnlaget for at staten i større grad enn før aktivt kan støtte idrettsarbeidet, og det er mitt håp at det skal bli et fruktbringende samarbeid mellom det nye forbund og det nye departement.

Den 11. oktober 1940 besluttet interimsstyret for Norges Idrettsforbund enstemmig å oppnevne en komité på tre medlemmer

*Tysk soldat på vakt utenfor Rot-
haugen skole høsten 1940.*

Foto: ENGELBERT SCHMITZ, stilt til rådighet
av JAHN STORUM.

bestående av OLAV HELSET, ROLF HOFMO og HARALD SMEDAL. Deres mandat var å søke foretrede for statsråd Stang og fremholde overfor ham de retningslinjer som interimsstyret mente det var nødvendig å følge under Norges Idrettsforbunds samarbeid med statsmyndighetene.

De to hovedlinjer et enstemmig interimsstyre krevet respektert var idrettens frihet og selvbestemmelsesrett i alle konkurranseidrettslige spørsmål, selv om man som tidligere rettet seg etter generelle direktiver fra statsmyndighetene og underkastet seg kontroll av dem. Dessuten at partipolitisk agitasjon og partipolitisk innblanding av enhver art skulle holdes utenfor norsk idrett.

Komiteen fikk foretrede for statsråd Stang lørdag den 12. oktober 1940.

Den fremholdt, at når man hadde fått frivillig og vederlagsfri medvirkning fra dyktige og innsiktsfulle folk, så var det fordi norsk idrett hadde sin fulle selvbestemmelsesrett i konkurranseidrettslige og interne administrative spørsmål. Såfremt departementet skulle tenke på å bryte denne linjen, måtte departementet derfor være forberedt på å gå over til et helt nytt system i oppbyggingen av norsk idrett.

Departementet hadde valget mellom enten å gå over til ren statsidrett, organisert og ledet av lønnede statsfunksjonærer, eller helt ut å godta den tidligere selvstyrelinje i idretten. Noen kombinasjon av disse to systemene mente interimsstyret at det var umulig å gjennomføre. Man måtte få full klarhet i hvilken av disse to linjene departementet aktet å følge, fordi det ville være av avgjørende betydning for hvorvidt mange, antakeligvis de fleste, lederne fant å kunne fortsette innen idretten.

Statsråden ga beskjed om at han ville klarlegge den innbyrdes myndighetsfordeling mellom departementet og idretten. Og da svaret kom, var idrettens reaksjon like klar:

«Norges Idrettsforbund har i skriv av 4. november 1940 mottatt følgende diktat fra departementet:

På grunn av departementets behandling av nyordningen av norsk idrett, må foreløpig intet kretsting avholdes. Berammede kretsting avlyses.

Videre må der ikke oppnevnes kretsledere for interimsp perioden, likesom «Norsk Idrett» ikke må sendes ut før etter nærmere beskjed fra departementet.

I det hele tatt må alle nyordninger av organisasjonsmessig art utgå, likesom der ikke må pådra andre utgifter enn de fastløpende.

Alle planer angående fremtidige arrangements, også internasjonale, bes sendt Departementet for Arbeidstjeneste og Idrett.

Departementet for Arbeidstjeneste og Idrett

CHARLES HOFF

P. N. FINNERUD

Tyske soldater ved Rothaugen skole.

Foto: ENGELBERT SCHMITZ, stilt til rådighet av JAHN STORUM.

Norges Idrettsforbunds interimsstyre og de til Norges Idrettsforbund tilsluttede særforbund har i overensstemmelse med samlingsvedtaket av 13. september 1940 påbegynt reorganiseringen av særforbundene og idrettskretsene. Det er oppnevnt forberedende komiteer for de nye idrettskretser etter innstilling fra de tidligere Arbeidernes Idrettsforbunds kretser og Landsforbundets distriktslag. Datoen for de konstituerende idrettskretsting er fastsatt for hele Norge hvorav det første tar sin begynnelse 10. november. Laga har på grunnlag av de utsendte innbydelser påbegynt på valg av representanter til idrettskretstingene.

Departementets diktat betyr i virkeligheten at Norges Idrettsforbund er oppløst, og at det grunnlag hvorpå norsk idrett i 80 år har bygget sin tilværelse, selvbestemmelse og selvstyrelinjen, er opphevet. Dette fremgår klart ved at:

1. alle idrettsarrangements, både nasjonale og internasjonale, ikke lenger skal behandles og avgjøres av Norges Idrettsforbunds særforbund.
2. alle nyordninger av organisasjonsmessig art ikke tillates.
3. det er forbudt å velge kretsledelse for interimperioden.
4. berammede kretsting skal avlyses.
5. departementet skal bestemme når Norges Idrettsforbunds meldingsblad «Norsk Idrett» skal sendes ut.

Norges Idrettsforbunds interimsstyre og særforbundenes styrer er valgt av, og på grunnlag som Norges idrettsungdom mener dets idrettslige virksomhet skal utøves på. Det står til ansvar overfor denne ungdom og betrakter seg som uttrykk for den organisasjonsoppfatning som ungdom mener dets idrettslige virksomhet skal utøves på. Det er dette mandat interimsstyret har fått av Norges idrettsungdom.

Da det hverken har adgang til eller vil medvirke til at idretten føres inn på linjer som norsk idrettsungdom aldri har ønsket, og da det videre tror at en

endring vil føre til idrettens innsnevring og forkrøbling, finner interimsstyret – da dets arbeidsgrunnlag også er borttatt ved departementets diktat – ikke å kunne fortsette.

OLAF HELSET, ROLF HOFMO, LARS LARSEN, HARALD SMEDAL, TH. FLATVAD, A. PROET-HØST, O. ENGER, SIGURD HALVORSEN, BREDO HENRIKSEN, OLAV TENDELAND, FRODE RINNAN, ARTHUR RUUD og H.R. BÆKKEN.

Tiltres av Norges Landsforbunds styre og av Arbeidernes Idrettsforbunds styre».

Dette sirkulæret, som var skapt i samvirke med samtlige særforbund og Arbeidernes Idrettsforbunds og Landsforbundets styre, vil for all tid stå som det grunnleggende i idrettsfronten. Lederne ut over landet og aktiv idretts ungdom leste det, og innrettet seg på å kjempe mot nyordningen med alle midler.

IDRETTSFRONTENS KAMP

[[KRIGSÅRENE HEVDET IDRETTE SIN SAK på en måte som har avtvunget både respekt og beundring. Den store, sammenhengende idrettsfronten var så total, at den viste med all tydelighet hvilken holdning og makt norsk idrett hadde i sine tilhengere. Trass i skråll fra nazipressen om landevinninger rundt om, holdt idrettsfronten stand. Enkelte overløpere var der, men de var så få at de ikke teller når man skal trekke konklusjonen.

Idrettsfrontens kamp var en stille og innbitt fight mot en motstander som verken kjente til fair play eller sportsmanship. Selv ikke de hardeste påkjenninger eller alvorligste prøvelser fikk idrettsjenter og -gutter til å svikte sine idealer. Det mål de hadde satt seg, nemlig å holde ut til Norge atter var et fritt land, vil for alltid kaste glans over idrettens navn og alle dens tilhengere.

I løpet av krigsårene dukket det opp en rekke gutte- og ungdomsklubber. Det typiske ved dem var at de var distriktsklubber eller kanskje gateklubber. Medlemmene bodde så nær hverandre at de ikke var avhengige av korrespondanse eller annen kommunikasjon for å nå hverandre.

Både Landsforbundets og Arbeidernes Idrettsforbunds fotballklubber var svært avventende de første årene. Man trente og holdt seg i vigør på steder hvor man kunne «leke» fotball.

I Bergen, som ellers i landet, var det nokså rolig de første årene når det gjaldt idrettsutøvelse. Men utålmodige ungdommer begynte etter hvert å slå seg sammen i hva man kan kalle «illegale» klubber for å spille fotball. I neste omgang førte det til kamper og til store turneringer.

MULEBANEN – KRIGSÅRENE'S STORE STADION

DE GENERASJONER SOM OPPLEVDE den tyske okkupasjon lærte mye om hva samhold, solidaritet og vennskap betyr. Å være besatt av en fremmed militærmakt ga en følelse av avmakt, samtidig som det reiste seg en indre styrke og vilje til motstand for å komme helskinnet gjennom krigsårene.

For de som var i oppveksten ble derfor Mulebanen, eller Christinegård Idrettsplass, som den offisielt het, et helt unikt samlingspunkt. Denne treningsbanen med grusdekke ble tatt i bruk i 1936 og den amputerte, men så intime fotballbanen ble et samlingssted og et symbol for fri idrettsutfoldelse og samhold. Okkupanter og nazister «fant» aldri stedet.

Slett ikke alle var like gode fotballspillere og tok derfor knapt nok del i fotballspillet, men veien til Mulebanen fant de ofte. Mulebanen var noe helt spesielt. Den ga tilhørighet, og sterke kameratbånd ble knyttet for resten av livet. Miljøet der ga optimisme for fremtiden i en ellers grå krigshverdag.

Den første tiden ble det mest spilt løkkefotball der mindre gutteklubber spilte mot hverandre. Men så ble kampvirksomheten mer organsiert. Her spiltes seriekamper og pokalkamper.

Det ble en bane ikke bare for folk i Høyden. Så vel utøvere som tilskuere kom fra hele byen. Her møtte man venner og kjente. Her var stedet man så mye og god fotball, heiet på sine egne og utvekslet de siste rykter om krigens gang og om lokale «krigstilstander». Alt var med på å styrke moralen og den sosiale tilhørigheten.

Mange gutteklubber holdt stor aktivitet. De arrangerte kampene med skikkelige oppsett, kampdager og etter hvert også brukbare dommere. Spesielt en del toneangivende lag skapte gjennom kamper og turneringer den helt store begeistringen. De hadde også de største heiagjengene. Flere tusen mennesker kunne være samlet, vaglet tett i tett rundt banen og oppover Hammermarken. Fotballlagene stilte iført til dels hjemmesydde drakter med høyst blandete fargekombinasjoner, men ingen lurte noen sinne på hvilket lag som var hvilket, og begeistringen var like stor uansett. Fotballstøvler var det smått med og guttene brukte en underlig blanding av vanlige fotballstøvler og annet fottøy som måtte egne seg til fotballspill.

Garderobeforholdene er enkle å beskrive. Der var ingen. De kommunale lokaliteter var stengt av myndighetene, så enten ble det å skifte hjemme eller i friluft i nærheten av banen.

Det som ble bedrevet på Mulebanen var illegalt. Likevel valgte tyskerne stort sett å se gjennom fingrene med den omfattende bruk av Mulebanen til fotball, trening og kamper. Tyske soldater brukte banen på visse tider til trening og soldat-trim. Når de var i farvannet forduftet guttungene i lynfart. De var jo ikke direkte lydløse der de kom marsjerende taktfast syngende fra sin forlegning på Rothaugen skole, så det var ingen problemer med å smette unna i tide. Skolen ble tatt i besittelse allerede 9. april 1940.

Tyskernes trening kunne nok være interessant for en del av de yngste guttene. Blant annet spilte de håndball, og herrehåndball hadde ingen tidligere sett i Bergen. Likevel, guttene holdt seg på god avstand til kysten igjen var klar.

Tyskerne var en sak for seg. Verre var det å hankses med NS-folk som forsøkte å infiltrere miljøet på Mulebanen og rekruttere spillere derfra til sine egne arrangementer. Agnet var bedre treningsforhold, fotballutstyr og ikke minst en viss ekstra forpleining i matveien. Det siste kunne virke forlokkende for noen hver, men ytterst få lot seg friste.

Lagene som møttes på Mulebanen besto av ungdommer fra ca 17 og oppover til ca 22 år. Nevnt i alfabetisk rekkefølge var det:

BRODD

en blanding av spillere fra Pallas og Høidekameratene ispedd enkelte spillere fra Fjellkameratene, Trane og Årstad.

«Brodd» 1944 spilte på Mulebanen. Foran fra venstre: BJARNE ARENTZEN, KÅRE MYRMEL og REIDAR RASMUSSEN. Bak fra venstre: ARTHUR LILAND, MAGNAR MYRMEL, OLAV JOHNSEN, ASBJØRN MELLING, SIGURD ULLELAND og OSVALD SØVIK.

Idrettslaget Vareggs arkiv

«Høiden» 1944 spilte på Mulebanen. Foran fra venstre: ODD LARSEN, ALF FOSSE og JOHAN ØVRETVEIT. Bak fra venstre: TERJE STENSTVEDT, ALF LARSEN, LEIF JOHANNESSEN, REIDAR ANDERSEN og JOACHIM LARSEN.

Idrettslaget Vareggs arkiv

ELGO
gutter fra Årstad I.L.

DREGGENS IDRETTSFORENING
i det vesentlige Hardy-gutter

HØIDEN
medlemmer fra Høidekameratene

SKEID
en blanding av gutter fra Pallas, Høidekameratene og Trane

SKJOLD
stort sett gutter gått ut fra Høidekameratene

TEMPO/NORDNES
gutter fra Nordnes Idrettslag

TEMPO/SKUTEVIKEN
gutter som bodde i Skuteviken, men som var tilknyttet forskjellige hovedklubber

TRANDY
hadde alle sine spillere forankret i Pallas

NIMANNSLAG

DE HELT STORE DAGENE var når disse klubbene arrangerte turneringer med utdeling av pokaler og diplomer. Selv blomster fikk utøverne. Turneringene var hyppige og gikk i helgene. Grunnen var at spillerne da fikk mye å gjøre, og publikum fikk alt på ett brett.

En av de mange turneringene foregikk en helg i mai 1944. De avsluttende kampene skulle starte søndag klokken 11.

Denne vårdagen opprant med sol fra skyfri himmel. Toppen av de tunge grantrærne øverst i lien oppunder foten av Sandviksfjellet tegnet seg skarpt mot den klare, blå himmelen. Bjerke-trærne langs Fjellveien hadde små lysegrønne museører. Enkelte huseiere i nærheten hadde til og med funnet ut at flaggstangen ikke skulle være naken en så vakker dag og lot det norske flagget vaie lett i vinden som strøk ned fra Skredderdalen.

Turneringen var annonsert på samme måte som ryktene fra krigen og nyhetene fra London; kunngjøringen gikk fra mann til mann, for ikke å si kvinne til kvinne. Det var en billig annonsering, og fort gikk det også.

Det møtte opp 4000 mennesker, unge og gamle av begge kjønn. Naturens egen tribune, Hammermarken mot Mon Plaisir ga de flotteste tilskuerplasser en kunne ønske seg – fritt og fint med strålende utsikt ikke bare mot banen og kampene, men også ut over Byfjorden, Askøy og havet langt i vest.

De fleste var kanskje mest møtt fram for å markere sin tilslutning til den front og den samhörighet turneringen bar preg av. Dette var norsk idrettsungdom i illegalt virke. Mulebanen var som et fristed. Og så var det dette med nyheter, lokale og internasjonale som man måtte få greie på og bringe videre. Geografikunnskapene var store blant folk i disse årene. Det ble fulgt med i krigens gang på de forskjellige frontene både i øst og vest

Det ble mange spennende oppgjør med dramatikk og morsomme situasjoner, som alltid på fotballkamper. Mulebanen innbød dessuten spesielt til den slags, liten som den var.

Hvert lag hadde sine tilhengere og patriotismen var stor. Men heiagjengene den gang skilte seg ut fra supportere anno 1997 på så mange vis. Særlig innslagene av kvinner syntes annerledes. De var der alle sammen, mødre, bestemødre, oldemødre (hvis de var oppegående), tanter og selvfølgelig alle «kjikene» til spillerne. Denne kvinnelige delen av tribunefolket ga liksom heiaropene en annen valør. De nådde høyere opp og lengre fram. At

fedre, bestefedre, oldefedre og onkler var der, var selvsagt. De hørte med til den vanlige tilskuergjengen på en fotballbane.

Denne spesielle turneringen ble vunnet av Sportsklubben Brodd, og spillerne fikk utlevert sine diplomer under stor jubel fra tilhengerne.

Gjennom flere år ble det avviklet en rekke slike turneringer, og alle lagene vi har listet opp vant en eller flere ganger. Dette var store idrettsstevner, kanskje ikke på grunn av det idrettslige nivå, banen var jo så liten, og slett ikke på grunn av økonomisk gevinst. Det var stemningen. Alle som var til stede var del av et fellesskap. Trøst i felles skjebne ga grobunn for reaksjoner og opptreden som datidens makthavere anså som farlige. Det var moralsk oppbyggende å være tilskuer eller spiller på Mulebanen i de dager. Optimismen hadde gode vekstvilkår hos dem som vanket på Hammermarken. Hødden følte som et lite fristed i en okkupert by.

Med frigjøringen forsvant det yrende livet på Mulebanen. Bergensfotballen kom i gang med seriekamper i forskjellige divisjoner, og Mulebanen falt tilbake til sitt tidligere liv som treningsbane for Høidekameratene og Pallas.

VÅRE TO LAG OG KRIGEN

BÅDE PALLAS OG HØIDEKAMERATENE var administrativt intakte under hele krigen selv om nazistene gikk til inndragning av eiendeler fra klubbene. I et referat fra Høidekameratenes medlemsmøte 14. mai 1945 (legg merke til datoen) avholdt på «Cafe Triangelen», heter det blant annet:

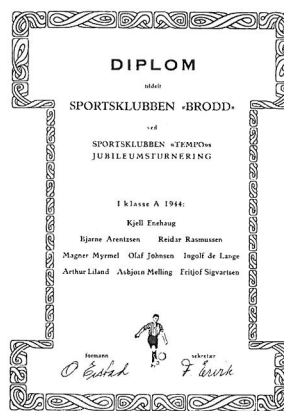
Heldigvis var det et minimum av våre eiendeler de fikk fatt på, men dessverre, fotballdraktene strøk med. Forøvrig er så godt som alt det andre materiale i behold. Hele vår kassebeholdning ble innlevert. Av den ble de sikkert fet. Hele kr. 2.40!!!

Selv om idrettsfrontens paroler ble fulgt, forhindret ikke det medlemmene i å trene hver for seg og å holde seg i form. Over hele landet begynte man også med illegale kamper. Høidekameratene spilte to kamper mot Pallas i 1943. Ett tap og én seier. Det var også kamper mot andre klubber.

I 1944 deltok Pallas og Høidekameratene i Fanas jubileumsturnering om den såkalte Jøssingpokalen. Det kan være interessant å ta med den historiske korrespondansen som fant sted om pokalen og om de av byens klubber som var involvert.

*Sportsklubben Brodd, diplom
1944.*

Idrettslaget Vareggs arkiv

17. september 1945 skrev Fana Idrettslag, fotballgruppen:

Etter at vi nå er kommet over i fredelige forhold med anledning til atter å kunne dyrke sporten i fullt dagslys i et fritt Norge, har vi tenkt å få spilt de resterende kamper om «Jøssingpokalen».

Som det vil være bekjendt ble det igangsatt en under tyskeråket illegal fotballturnering om Jøssingpokalen, som er satt opp av vårt lag.

En vil herved forhøre om Deres klubb er villig til spille de resterende kamper snarest mulig, og ber om Deres snarlige meddelelse, for at vi kan få ordnet med bane mv.

Kampene har tidligere vært spilt 2 x 30 min. Imidlertid ber en om Deres uttalelse, hvorvidt de resterende kamper bør spilles for full tid.

Vedlagt sendes liste over spilte kamper, og de kamper som gjenstår.

Brevet er undertegnet av EINAR MONSEN og parafert av E. FRYDENLUND.

Seks kamper sto igjen. Våre to lag hadde i alt tre kamper å spille: Pallas mot Os og Årstad, Høidekameratene mot Os.

Fanger ankommer Bergen etter krigen 1945. MAGNAR MYRMEL er høyere enn de andre (står på en kasse). Hans bror KÅRE er blant de som skal komme med toget. Nederst til høyre SEVERIN MADSEN og til venstre for ham ANKER ELIASSEN (også Grini-fange).

Foto: ENDRESEN. Idrettslaget Vareggs arkiv

Pallas' lag 1946. Bak fra venstre: ALF WILHELMSSEN, HÅKON HAMMERSLAND, PER HOSTAD, TORSTEIN JOENSEN, ROLF BECH-SØRENSEN. I midten fra venstre: HÅKON MIKKELSEN, SVERRE HAMMERSLAND og PER FRANTZEN. Foran fra venstre: KARL ARNESEN, THOMAS TOTLAND og BJARNE ANDERSEN.

Idrettslaget Vareggs arkiv

SPORTSKLUBBEN FALK OG PALLAS

ALFRED TRONES	1921-1922
HARALD GJESDAL	1923-1924
KRISTIAN NILSEN	1925
T. MONSEN	1926
H. SØLVI	1927
TRYGVE JENSEN	1928-1929
TRYGVE BOGE	1930-1931-1932
SIGURD KÅRSTAD	1933
INGVARD BOGE	1933-1934
ALF HELGESEN	1935
BJARNE KRISTIENSEN	1936-1937-1938
OLAF MIKKELSEN	1939-1940-1945-46
	1941-42-43-44 var laget ikke i aktivitet
HARALD MØRK-KNUDSEN	1947

HØIDEKAMERATENES IDRETTSFORENING

ANKER ELIASSEN	1930/31
INGEBRIGT INGEBRIGTSEN	1931/32
LEIF MYRMEL	1932
SEVERIN MADSEN	1933
KARL FARSUND	1933/34
FINN OLSEN	1934
ALFRED LARSEN	1934/35
JOHAN ØVRETVEIT	1936/37
JOHAN ØVRETVEIT	1937/38
INGVALD KJØRLAUG	1938/39
JOHAN ØVRETVEIT	1939/40
JOHAN ØVRETVEIT	1940/45
JOHAN ØVRETVEIT	1945/46
JOHAN ØVRETVEIT	1946/47

Æresmedlemmer: ALFRED LARSEN og JOHAN ØVRETVEIT

KRETSLAGSKAMPER FOR PALLAS

<i>Navn</i>	<i>Antall k.- periode</i>	<i>Navn</i>	<i>Antall k.- periode</i>
BJARNE ANDERSEN	1 1939	AKSEL NORTVEDT	1 1939
PER FRANTZEN	2 1940-47	THOMAS TOTLAND	1 1946
TRYGVE JENSEN	2 1928	ALF WILHELMSSEN	1 1946